

УДК 342.1(477)

DOI: 10.32342/2709-6408-2020-1-1-7

Т.М. МІЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький)

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Розглянуто окремі аспекти реформування компетенції, внутрішньої організаційної структури Конституційного Суду України, що вплинуло на юридичну природу актів Конституційного Суду України. Проаналізовано систему актів Конституційного Суду України, їх особливості, порядок та гарантії їх виконання. Згідно з чинним законодавством України актами Конституційного Суду України є рішення, висновки, ухвали, постанови та забезпечувальні накази. Акцентовано увагу на змінах чинного законодавства щодо розширення переліку питань, з яких Конституційний Суд України, а саме його Велика палата, надає висновки. Зокрема розглянуто норму, що закріплює за Конституційним Судом України вкрай важливе виключне право превентивного конституційного контролю щодо кола питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Акцентовано на дискусійності питання щодо перевірки нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності не лише Конституції, але й законам України.

Відзначено важливість конституційного закріплення положення про юридичну силу рішень і висновків Конституційного Суду України. Вагомою гарантією виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України стало положення про відповідальність за невиконання актів Конституційного Суду України, зокрема кримінальну. Розкрито низку особливостей та проблем застосування забезпечувального наказу як нового акта Конституційного Суду України. У цілому зміни до чинного законодавства України у 2016–2018 рр. у контексті функціонування актів Конституційного Суду України характеризуються: розширенням переліку питань, з яких Конституційний Суд України надає висновки; закріпленням на конституційному рівні юридичної сили рішень та висновків Конституційного Суду України; визначенням порядку виконання актів Конституційного Суду України та відповідальності за їх невиконання; запровадженням забезпечувального наказу як способу забезпечення конституційної скарги.

Ключові слова: Конституційний Суд України, акти Конституційного Суду України, рішення, висновок, забезпечувальний наказ, конституційна скарга.

Рассмотрены отдельные аспекты реформирования компетенции, внутренней организационной структуры Конституционного Суда Украины, что повлияло на юридическую природу актов Конституционного Суда Украины. Проанализирована система актов Конституционного Суда Украины, их особенности, порядок и гарантии их исполнения. Согласно действующему законодательству Украины актами Конституционного Суда Украины являются решения, выводы, определения, постановления и обеспечительные приказы. Акцентировано внимание на изменениях действующего законодательства относительно расширения перечня вопросов, по которым Конституционный Суд Украины, а именно его Большая Палата, дает заключения. В частности рассмотрена норма, закрепляющая за Конституционным Судом Украины крайне важное исключительное право превентивного конституционного контроля по кругу вопросов, предлагаемых для вынесения на всеукраинский референдум по народной инициативе. Акцентировано внимание на дискуссионности вопроса о проверке нормативно-правовых актов Верховной Рады Автономной Республики Крым относительно ответственности не только Конституции, но и законам Украины.

Отмечается важность конституционного закрепления положения о юридической силе решений и выводов Конституционного Суда Украины. Весомой гарантией выполнения решений и соблюдения

выводов Конституционного Суда Украины стало положение об ответственности за невыполнение актов Конституционного Суда Украины, в частности уголовной. Раскрыт ряд особенностей и проблем применения обеспечительного приказа как нового акта Конституционного Суда Украины. В целом изменения в действующем законодательстве Украины в 2016–2018 гг. в контексте функционирования актов Конституционного Суда Украины характеризуются: расширением перечня вопросов, по которым Конституционный Суд Украины дает заключения; закреплением на конституционном уровне юридической силы решений и выводов Конституционного Суда Украины; определением порядка выполнения актов Конституционного Суда Украины и ответственности за их невыполнение; введением обеспечительного приказа как способа обеспечения конституционной жалобы.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, акты Конституционного Суда Украины, решения, вывод, обеспечительный приказ, конституционная жалоба.

Постановка проблеми. Сучасний період реформування конституційної юстиції в Україні варто розглядати у контексті перебудови всієї системи правосуддя, яка започаткована Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року [1]. Окремим напрямом реформи виступає удосконалення діяльності Конституційного Суду України, яке передбачає запровадження інституту конституційної скарги особи та, відповідно, оптимізацію внутрішньої організаційної побудови органу конституційної юрисдикції. Реформування, безперечно, торкнулося юридичної природи актів Конституційного Суду України, які органічно впливають на якість національного законодавства, юридичну практику та суб'єктів конституційно-правових відносин у частині реалізації та захисту їхніх прав і свобод.

Стан дослідження. Означену проблематику досліджували такі вітчизняні науковці: Ю.Г. Барабаш, В.М. Кампо, І.В. Корейба, В.М. Кравчук, О.В. Марцеляк, Я.В. Рибалко, М.В. Савчин, О.Ф. Скакун, А.А. Стрижак, В.Є. Скомороха, В.Я. Тацій, М.В. Тесленко, П.М. Ткачук, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, Г.О. Христова, Т.О. Цимбалістий, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик та ін.

Метою статті є визначення та розкриття окремих теоретико-правових аспектів актів Конституційного Суду України у контексті реформування органу конституційної юрисдикції.

Виклад основного матеріалу. Низка ключових причин, що призвели до послаблення авторитету Конституційного Суду України, стосуються саме змісту та реалізації рішень органу конституційної юрисдикції. Серед них варто відзначити такі: формально-догматичний характер і політичну заангажованість багатьох рішень Конституційного Суду України; зростання їх кількості; невиконання більшості рішень єдиного органу конституційної юрисдикції тощо. Ця проблема стала відображенням вітчизняного рівня правової культури щодо виконання кожним громадянином і представником державної влади рішень судів взагалі та рішень Конституційного Суду України зокрема.

Змінами до чинного законодавства протягом 2016–2019 рр. запроваджено низку заходів, спрямованих на посилення авторитету Конституційного Суду України, закріплення юридичної сили актів Суду та встановлення відповідальності посадових осіб за їх невиконання.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 147 Конституції України актами Конституційного Суду України є рішення та висновки [2]. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року у ст. 83 вказує також на такі акти, як ухвали та забезпечувальні накази. Крім того, з питань, не пов'язаних з конституційним провадженням, Суд ухвалює постанови [3].

У зв'язку зі зміною структури органів Конституційного Суду України рішення Суду ухвалює Велика палата і Сенат. Так, Велика палата - за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами у разі відмови Сенату в розгляді справи за конституційною скаргою на розсуд Великої палати; Сенат - за результатами розгляду справ за конституційними скаргами (ст. 84 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Так, Конституційним Судом України за останні роки було ухвалено 50 рішень (2016 р. – 7, 2017 р. – 3, 2018 р. – 13, 2019 р. – 19 (Велика палата – 12, сенати – 7), 2020 р. (станом на 20.04.2020) – 8 (Велика палата – 6, сенати – 2) [4].

Порівняно з попереднім законом чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» розширив перелік питань, з яких Суд, а саме його Велика палата, надає висновки. Так, висновок Конституційного Суду України надає Велика палата у шести справах, чотири з яких були закріплені і в попередньому законі, а саме:

– відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

– додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

– відповідність законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

– порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України (п. 1, 3–5 ч. 1 ст. 85 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Новим є положення про висновок у справі щодо відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України (п. 6 ч. 1 ст. 85 вказаного Закону). Зауважимо, що положення ч. 1 ст. 150 Конституції України передбачає вирішення питання Суду про відповідність правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України (конституційність). Вважаємо, що конституційна формула, за умови відновлення української юрисдикції на території автономії, є цілком достатньою, оскільки закони України так само мають відповідати положенням Основного Закону України. Інакше можуть виникнути ситуації затягування строків розгляду справ, подвійної перевірки положень як законів України, так і нормативно-правових актів на предмет відповідності нормам Конституції України тощо.

Новелою ст. 151 Конституції України стало положення про те, що Конституційний Суд України за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Означена норма закріплює за Конституційним Судом України вкрай важливе виключне право превентивного конституційного контролю щодо кола питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

На захист вказаної компетенції, визначеної Основним Законом України, спрямоване Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 р. [5].

Так, Законом України «Про всеукраїнський референдум» № 5475 від 06.11.2012 р. [6] повноваження щодо перевірки на конституційність питань, які виносяться на всеукраїнський референдум, покладено було на Центральну виборчу комісію, яка мала право відмовити в реєстрації ініціативної групи з мотивів невідповідності питання чи тексту, що пропонується винести на всеукраїнський референдум, вимогам Конституції України та законам України (ч. 2 ст. 31 Закону).

Крім того, вказаний Закон України не містив норм щодо можливості для Конституційного Суду України здійснювати конституційний контроль за змістом тексту нової редакції Конституції України та законопроектів, що виносяться на конституційний та законодавчий референдум.

Цілком обґрунтованим є Рішення Конституційного Суду України, про те, що вказані положення Закону України «Про всеукраїнський референдум» № 5475-VI суттєво обмежують повноваження Конституційного Суду України щодо здійснення ним превентивного конституційного контролю, передбаченого Конституцією України. І, як наслідок, Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року № 5475-VI визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) [5].

В Основному Законі України вперше знайшло закріплення положення про юридичну силу рішень і висновків Конституційного Суду України. Так, у ст. 151-2 встановлено, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [2]. Цілком підтримуємо такий підхід, оскільки, як правиль-

но зауважує В.Л. Федоренко, наведене конституційне положення унеможлиблює практику їх довільної інтерпретації чи судового оскарження [7, с. 499].

Закон України «Про Конституційний Суд України» закріпив низку норм щодо порядку виконання актів Конституційного Суду України та відповідальність за їх невиконання. Так, положення ч. 1 ст. 97 Закону передбачає, що Конституційний Суд України у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку. Крім того, Суд може вимагати від відповідних органів письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку (ч. 2 ст. 97 Закону).

Важливою гарантією виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України стало положення ст. 98 вказаного Закону, що передбачає відповідальність за невиконання актів Конституційного Суду України. Зокрема, ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України визнає злочином умисне невиконання службовою особою рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України. За такі діяння передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [8].

До актів Конституційного Суду України слід також віднести забезпечувальний наказ (виконавчий документ), який вперше запроваджено у практику конституційного правосуддя у контексті функціонування інституту конституційної скарги. Так, особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України, має право на подання конституційної скарги до органу конституційної юрисдикції. Запровадження та функціонування інституту конституційної скарги в Україні має свої особливості та проблемні аспекти [9]. Зауважимо, що підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення. Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію.

Згідно з ч. 1 ст. 78 Закону України «Про Конституційний Суд України» забезпечувальний наказ може видати Велика палата лише з власної ініціативи та у виняткових випадках. Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі [3]. На жаль, механізм застосування забезпечувального наказу прописаний не чітко, оскільки ця компетенція надана Великій палаті визначати на власний розсуд винятковість того чи іншого випадку. З огляду на майбутню практику застосування забезпечувального наказу видається доцільним прописати у чинному законодавстві орієнтовний перелік таких випадків або ключові їх ознаки.

Слід також зауважити, що чинним законодавством суб'єкт права на конституційну скаргу не наділений правом звертатися з відповідним клопотанням про забезпечення конституційної скарги, хоча, як правильно зауважує С. Дусановський, відсутність прямої заборони не позбавляє заявника у тексті скарги ставити питання про необхідність вжиття забезпечувальних заходів [10]. Враховуючи наведене вище, можна констатувати, що подання конституційної скарги не приводить до автоматичного зупинення виконання остаточного рішення суду.

Висновки. Таким чином, зміни до чинного конституційного законодавства України протягом 2016–2019 рр. торкнулися юридичної природи актів Конституційного Суду України та характеризуються: розширенням переліку питань з яких Конституційний Суд України надає висновки; закріпленням на конституційному рівні юридичної сили рішень та висновків Конституційного Суду України; визначенням порядку виконання актів Конституційного Суду України та відповідальності за їх невиконання (зокрема кримінальної); запровадженням нового акта Конституційного Суду України – забезпечувального наказу.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 лютого 2016 р. № 1401-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n2> (дата звернення: 20.04.2020).
2. Конституція України від 28.06.1996 р.; в ред. від 07.02.2019 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр> (дата звернення: 20.04.2020).

3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
4. Конституційний Суд України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ccu.gov.ua/category/42> (дата звернення: 20.04.2020).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26.04.2018 р. № 4-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v004p710-18> (дата звернення: 20.04.2020).
6. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 р. № 5475- VI (визнано неконституційним від 26.04.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17> (дата звернення 20.04.2020).
7. Федоренко В.Л. Конституційне право України : підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ї річниці незалежності України. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.
8. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III. В ред. від 26.02.2019 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.04.2020).
9. Мілова Т.М. Особливості запровадження та функціонування складових елементів інституту конституційної скарги в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 2. Т. 1. С. 55–58.
10. Дусановський С. Чи зупиняє конституційна скарга виконання рішення суду: аналіз Закону. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/8/11/163270.htm> (дата звернення: 20.04.2020).